

tidsskrift.dk

Undersøgelser
vedrørende
Danebroge og del danske kongevåben.

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 1 (1887)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0001-PDF/hto_6rk_0001_79125.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=79125>

pdf genereret den : 28/5-2008

Undersøgelser
vedrørende
Danebroge og det danske kongevåben.
Af
A. D. Jørgensen.

Siden jeg for godt en halv snes år siden i dette tidsskrift offentliggjorde en studie over „Danebroges oprindelse“ og et par år senere en lignende over „det gamle danske kongevåben“ i Årbøger for nordisk oldkyndighed og historie¹⁾, er der fremkommen forskellige andre bidrag til belysning af de nævnte emner, dels indeholdende et nyt værdifuldt stof — „et dansk flag fra unionstiden“ —, dels kritiske bemærkninger til de af mig fremsatte anskuelser. Som det vil være bekendt, skyldes begge dele hr. Dr. H. Petersen. Denne forfatter har således udtalt sig stærkt imod antagelsen af en oprindelig selvstændig tanke i valget af kongeskjoldets mærker; han polemiserer imod den tradition, at kong Hans skulde have ført det oprindelige Danebrogs-flag med sig til Ditmarsken — det må efter hans mening være gået til grunde langt tidligere —, og han har senest udtalt sig imod vor fanes identitet med Johanniternes²⁾. Selv har

¹⁾ Hist. Tidsskr. 4. række 5, 415 ff. Årbøger 1879, s. 19 ff.

²⁾ Årbøger 1882, s. 1 ff. (31. 50.) Danske gejstlige (d. e. kirkelige) sigiller (1886) s. XIV.

jeg i de forløbne år havt anledning til, om end ikke i videnskabelig form, at fremkomme med nye oplysninger vedrørende Danebroges undergang i Slesvig domkirke, med en kritik af den tidligere fremsatte påstand om en flytning til Kiel m. m.¹⁾. Der vil således være god anledning til at komme tilbage til alle de spørgsmål, som med nogen føje kan rejses vedrørende disse vore nationale symboler, og jeg skal derfor i det følgende søge at samle og kritisk at sammenstille, hvad der formentlig kan sluttes af de forskellige kilders oplysninger om dem.

1. Danebrog og Johanniternes mærke.

I min før nævnte afhandling om Danebroges oprindelse havde jeg fremsat en, som det forekommer mig, rimelig formodning om denne fanes tilblivelse. At sagnet knyttede omslaget i kampens gang ved Reval til Danebrog, må vel have sin grund i, at denne fane, som det så ofte var tilfældet i middelalderens slag, havde været genstand for en hård strid, ligesom det af dens kors fremgår, at den ikke kan have været et bytte fra de hedenske Ester, men må have været de Danskes mærke. Nu fortælles der, at Esterne, efterat være brudte ind i den danske lejr, strax vendte sig mod det telt, i hvilket de formodede kongen fandtes; her trængte de ind og dræbte biskop Theodrik. Min tanke var da den, at det var hærens hovedbanner, plantet foran biskoppens telt, som her havde vist dem vej, og at vi altså måtte tillægge ham det korsbanner, som derefter blev kampens midpunkt. Nu var det så, at samme biskop Theodrik som

¹⁾ „Dansk folkeblad“, nr. 50 og 61 (Kolding 1881). Sml. „Vort forsvær“, nr. 105 (1884).

munk i Livland havde fået sværdriddernes orden oprettet, til kamp mod hedningerne, og jeg sluttede da, at han muligvis havde havt til hensigt på samme måde at oprette en dansk ridderorden i Estland. Denne skulde da bære Johanniternes mærke, om end rimeligvis med nogen modifikation, ligesom sværdridderne havde fået tempelherrernes røde kors, forøget med et sværd¹⁾. Det er en selvfølge, at jeg ikke gav dette ud for andet end hvad det var, en hypotes, hvis sandsynlighed senere undersøgelser muligvis kunde styrke eller svække.

Allerede i sin afhandling om „et dansk flag fra unionstiden“ fremkom Dr. Petersen med en kritisk bemærkning hertil, idet han lagde hovedvægten på den omstændighed, at jeg havde henpeget på de danske Johannitere i Andvorskov, der alt i mange år havde kæmpet under det samme mærke. Han siger i den anledning: „Når J. udleder Danebroges oprindelse af Andvorskovs st. Hansbrødres korsbanner, turde det være berettiget at henvise til, at dette klosters korsmærke, således som det ses i Andvorskovs ældste segl . . (1288) . . til begge sider for st. Hans' billede er et dobbeltkors —“ (anf. skr. s. 48). Stærkere fremhæves dette dog i den nylig udkomne fortale til sigilværket. Efter at have nævnt, at Danebrogskorset efter år 1400 kommer frem i de danske st. Hans klostres segl, siges der nemlig: „Men det må hævdes, at Danebroge har tjent som forbilledet for Johanniternes korsskjold og ikke omvendt, — netop Johanniterridderne kunde med mere berettigelse end

¹⁾ Der oprettedes i de tider jævnlig nye ridderordener i de forskellige lande, hvor kampen for korset førtes. Således især på den spanske halvø: Kalatravaordenen (1158. 1164), Aviz- (1162), Alcantaro- (1156. 1177), St. Jagoordenen (1171) o. a.

andre optage det hellige nationale mærke Imod at Danebrog skulde være optaget fra Johanniternes fælles ordensmærke, taler desuden i almindelighed, at dette ordensmærke som anført er det splitarmede kors, og imod at det skulde være optaget fra et særligt mærke for Andvorskovs Johanniterriddere, af dem ført i slaget ved Lyndanisse, taler konventseglet fra samme århundrede, der af korsmærker, som kunde være konventet særegne, kun viser dobbeltkorset.“

Man kan som bekendt i den grad fordybe sig i et lærd studium, at man rent glemmer, hvad alle andre véd. Således er det i dette tilfælde gået Dr. Petersen; det forunderlige er kun, at denne forglemmelse har bredt sig over et længere åremål. Hvad alle véd er, at Johannitterne havde et dobbelt ordensmærke, det otteoddede (splitarmede) kors ⦿ i deres sorte ordensdragt, og det simple latinske kors i deres røde fane og våbenskjold såvel som på deres røde våbenkjortel. For en sikkerheds skyld havde jeg stærkt mindet herom i min afhandling (s. 434): „Medens Johanniternes dragt var sort som Avgustinernes, hedder det, førte de et rødt banner; medens deres ordenskors var ottespidset, var fanens et sædvanligt latinsk kors, lagt på den røde dug . . . i det gamle træsnit fra Rhodus's belejring tror man at se Danebrog vaje i slotsgården. I året 1259 fik ridderne tilladelse til at bære røde våbenfrakker, tegnede med hvide kors, „således som det står i deres banner“, altså uden spidser; som Malteserriddere afbildes de endnu således med de mægtige kors over bryst og skuldre.“ Der henvises herved til billeder af de to stormestre L'Isle Adam (1521—34) og Johan de la Valette (1557—68); den førstnævnte har Danebrogskorset som våbenskjold på sin baldakin ved det

højtidelige indtog, både selvstændigt og kvadreret med sit slægtvåben; den sidste fremstilles i kampen, klædt i den røde våbenkjortel; både han og ridderne har de brede hvide kors over bryst og ryg, såvel som på overarmen¹⁾. Endvidere henvises til forordningen af 25. Marts 1757, ved hvilken det bestemtes, at danske skibe, for at kunne skelnes fra Maltesernes, i Middelhavet skulde føre kongens navnetræk midt på det hvide kors.

Som bekendt har huset Savoien lige fra middelalderen af ført det samme våbenmærke, således som det nu findes optaget i Italiens orlogsflag. Det var til sin tid en almindelig antagelse, at dette stammede fra grev Amadeo 5.'s tid, og at han havde optaget Johanniternes mærke i sit skjold til erindring om den hjælp, han havde ydet dem på Rhodus i året 1310. Således fremstilles sagen endnu af W. Porter i hans ordenshistorie (I 208, til år 1315). Imidlertid blev det alt eftervist af Vertot, i hans bekendte *histoire des chevaliers de St. Jean* (i 4 dele, 1726), at dette måtte bero på en fejltagelse, da korset forekom som slægtens mærke forud for dette tidspunkt. Undersøgelser fra den nyere tid har da også godtgjort, at Amadeo allerede i året 1287 førte „Savojens kors“, hans søster Eleonore 1273, og deres farbroder, grev Peter II's hustru Agnes endog alt i året 1263. Slægtens ældre våben, ørnen, førtes dog endnu af grev Filip

¹⁾ W. Porter, a history of the knights of Malta I—II, titelbilleder og træsnit af obsidio Rhodi, 1496. Alexanders bulle af 1259: *Vobis . . . concedimus . . . quod fratres milites . . . chlamides nigras deferant, ut ab aliis ejusdem ordinis fratribus discernantur: in bellis autem sive in præliis utantur jupellis, et aliis super insignibus militaribus, quæ sint coloris rubri, et in quibus etiam crux albi coloris sit, in vestri vexilli modum assuta etc.* Vertot, I 584.

indtil hans død 1285. Det må antages, at det er den mægtige greve Peter II († 1268), som først har optaget det nye mærke som personligt våbenskjold, ved siden af slægtens; men det er ikke lykkedes at påvise nogen antagelig grund eller anledning dertil. Kun derom er alle enige, at Savojens kors er lig Johanniternes, og det samme er tilfældet med vort Danebroge¹⁾.

Det er da selvfølgelig uden al betydning, hvilket særligt mærke Johanniternes prior i Andvorskov har ført i sit segl; i den henseende indrømmede ordenen, som jeg har gjort opmærksom på, fuld frihed. Seglet har intet som helst med ordensfanen at gøre, denne er ens for alle med sit hvide latinske kors. At dette efter 1400 ligeledes bliver almindeligt i priorernes segl, fremgår af Dr. Petersens sigilværk, men at det her skulde være Danebroge, og ikke ordenens kors, som gør sig gældende, er vel mere end tvivlsomt.

2. Efterretninger om Danebroge i det 15. århundrede.

I et stridsskrift fra året 1424 forsvarer kong Erik af Pomern sit hærtog til Femern få år tilforn med en henvisning til indbyggernes frafald fra kronen og riget. De svor os troskab, siger han, men overgav ikke des mindre deres ø og borg til Holstenerne, dræbte vore folk og under-

¹⁾ L. Cibrario & D. G. Promis, *Sigilli de' principi di Savoia*, s. 36 f. 40. 42 (fig. 9. 26—28. 19. 34. 36); s. 43 om det hvide kors i rødt: *la medesim' arme levarono non solo i cavalieri Gerosolimitani, ma eziando varie famiglie nobili, e singolarmente la parte del popolo d'alcune cittadi italiane*. Det udførlige skrift af L. Wurstemberger: „Peter II von Savoyen“ (1856 ff. 4 bind), kommer ikke ind på spørgsmålet.

sætter „og opgav kronen, som de plejede at føre i deres lands segl, og rigets banner, således som de var pligtige til at føre det, og antog nældebladet, som er de holstenske herrers mærke og våben“¹⁾. Som det vil ses, skelnes der også her mellem to ting: våbenmærket og fanen; greverne fører nældebladet i dem begge, men Femringerne havde forhen havt forskellige mærker, kronen og rigets banner. Disse tillægges der da også et forskelligt værd: kronen „plejede“ de at føre i deres segl; det var et særmærke, som de rimeligvis selv havde valgt, eller som dog efter analogier anden steds fra beroede på egen fri vilje. „Rigets banner“ derimod var de „pligtige at føre“ (de jure habere tenebantur); det er et fælles mærke for alle kongens undersætter.

Hvad man dengang forstod ved „rigets banner“, fremgår heldigvis med fuld tydelighed af et kun få år senere af samme konge udstedt brev for Vadstena kloster. Da dronning Filippa nemlig var død i dette kloster, 5. Jan. 1430, kom Erik kort efter tilstede og oprettede en evig messetjeneste af 12 klerke (10 præster med forstander og klokker); de skulde kaldes „kongens kapellaner“ og „hwar klærk hafui vppa sit røklinn rykens baner, swasom ær eth røt kors vppa eth gulth fiæld“²⁾. Rigets banner er altså hvad vi vilde kalde dets farver, ikke noget våbenskjold; Sveriges banner var, som det senere vil ses, det samme som st. Eriks banner i Upsala. At Danebroge samtidig var Danmarks riges banner fremgår

¹⁾ Scr. VII 300: . . abrenunciaverunt corone, qua consveverunt uti in sigillis terre eorum solent(!), et banderium regni, sicut de jure habere tenebantur, et receperunt folium urticae, quod est signum et de armis dominorum de Holsten et illo utebantur tam in eorum sigillis quam banderio.

²⁾ Diplomatariet i Geh. Ark. 15. Febr. 1430.

tilstrækkeligt af kongens majestets-segl, i hvilket korsflaget bæres af de tre løver, medens selve skjoldet deles af et mægtigt kors. Det store orlogsflag, som endnu er bevaret i Lybek og uden al tvivl hidrører fra kampen i Øresund 1427, deles da også i fire felter ved et hvidt kors. Et sådant må altså efter kongens ord i stridsskriftet antages at have været påbudt som et almindeligt og fælles mærke for alle Danske.

At det nu atter er dette mærke, som dengang kaldtes Danebrog, fremgår af den bekendte optegnelse om denne fanes oprindelse, som er bevaret på to forskellige steder i Peder Olsens historiske samlinger. At denne optegnelse er ældre end fra samlerens tid, har jeg altid tidligere henledet opmærksomheden på; det fremgår alene deraf, at han retter dens fejlagtige årstal i en tilføjet parentes, medens han beholder dens lige så fejlagtige stedsangivelser i strid med sin egen efterretning. På det ene sted siger han endog ligefrem: „anden steds haves (den efterretning), at i hin Valdemar II's tid“ osv.¹⁾

Medens årbogsoptegnelsen er uden tidsangivelse, indeholder stykket om „Danmarks tolv udmærkelser“ årstallet 1527; ved denne tid har Peder Olsen øjensynligt nedskrevet det. Men det er vistnok ældre. Titlen, som det har fået i udgaven, er vildledende, det kalder sig selv „Nordens tolv udmærkelser“, nemlig „den danske klosterprovins“, ikke det danske riges. At dette ikke blot findes således i den oprindelige overskrift, men også

¹⁾ Scr. r. D. I 182: Alibi habetur, quod tempore istius Valdemari II a. d. 1208, cum Dani fideles in Livonia etc. VIII 499: Hoc contigit in Livonia tempore V. II et in loco, qvi dicitur Felin, cum Dani fideles a. d. 1208 (rect. 1219) bellarent contra Livones etc.

svarer til indholdet, ses af så godt som hvert afsnit; det er hele Nordens natur og oldtidshistorie, som her fremføres i sine hovedtræk. Slutningen, der henviser til det sørgelige i de indre krige i dette land, er derfor også misforstået af udgiverne, når den udtydes på grevefejden; det er unionskrigene, som der sigtes til. Dette, såvel som den anførte litteratur, der tilhører de sidste 20 år af det 15. århundrede, peger tilbage til en tidligere affattelse end 1527; en afskriver måtte på det pågældende sted næsten med nødvendighed komme til at sætte det løbende års tal ind, hvilket ældre der så end stod i originalen¹⁾.

Men stykket om Danebroge er utvivlsomt endnu ældre end selve helheden; thi det passer kun dårligt ind i den. Det var aldrig, så vidt vides, påtænkt eller forsøgt at påtvinge de andre riger det danske banner; selv Erik af Pomern taler i Sverige, som vi har set, om et andet rigsbanner som en selvfølgelig sag. Hvad der da end kunde siges til ære for Danebroge, vilde det vel neppe være falden nogen ind at forfatte en optegnelse om det på dette sted, hvis ikke en sådan alt havde foreligget og fristet til optagelse. Stilen i dette lille stykke er da også forskellig fra den i de andre, langt mere kortfattet og ædruelig til trods for sit overnaturlige indhold. Dette henviser den da nærmest til første halvdel af det 15. århundrede, da Estlands navn var trådt aldeles i baggrunden som en del af Livland, så traditionen

¹⁾ Scr. VIII 494: 12 excellentie particulares, ex quibus provincia Dacie pre ceteris citra mare probatur singulariter prerogata. (Udgiverne kalder stykket: 12 excellentiæ regni Daciæ.) Årstallet forekommer i 3. afsnit: der er kongerækker i uoverskuelige tidsrum, usque ad præsentem regem anno dni 1527 scepra tenentem Danica.

talte om en kamp i Livland og særlig nævnte Felin, hvis blodige erobring og generobring levede i erindringen i Riga, medens Reval og de danske kampe deromkring var glemte. Senere genoplivedes mindet herom og kong Kristian I antog endog for en kort tid titlen „hertug af Estland“ (1456 f.), hvorefter fordringen på denne del af ordensstaten aldrig helt opgaves¹⁾.

Men hidrører optegnelsen om Danebroge således formentlig fra en betydelig ældre Tid end det håndskrift, i hvilken den er opbevaret, — og det samme fremgår jo alt af den respekt, Peder Olsen viser den, — så kan vi med rette sammenstille den med Erik af Pomerns anklage mod Femringerne: det rigets banner, der er tale om, er Danebroge med sit hvide kors, det samme, som sagdes at stamme fra kampen i Livland.

Paludan-Müller rejste i sit lille skrift om „sagnet om den himmelfaldne Danebrogsfane“ tvivl om, hvorvidt bunden i den oprindelige fane havde været rød, idet han gjorde gældende, at efterretningen herom først stammede fra Svanings krønike af 1560, medens Hvidtfeld endog senere kaldte den „grå“ (s. 8 ff.). Imod dette fremhævede jeg i min afhandling, at man i den henseende måtte respektere den monumentale tradition ligeså vel som den skriftlige, ligesom det måtte indrømmes, at Svanings vidnesbyrd var utvivlsomt for sin tid, medens Hvidtfeld på dette punkt modsiger sig selv, hvis ikke grå snarest er en trykfejl for grov (graaff), således som Resen påstår²⁾. Jeg er imidlertid senere bleven opmærksom på et ældre vidnesbyrd af stor betydning, som mærkeligt nok hidtil

¹⁾ W. Møllerup, Danmarks forhold til Livland, s. 3 fl. 22.

²⁾ Anf. st. s. 3 fl.

helt er undgået de forfattere, der har syslet med dette spørgsmål. Det er Kristen Pedersen, som i sin fortsættelse af Saxe, forfattet i årene 1520—23, siger følgende: „Somme mene og sige, at samme kong Valdemar skulde fange(t) Danebroggi ned af himlen samme tid, som er en hvidt kors i et rødt fjeld“¹⁾.

Som orlogsflag findes Danebroge nu også afbildet flere gange i det 15. århundrede; således i Roskilde domkirke 1498 på det skib, der fører Lucius's hoved til landet, og i et sønderjydske heredssegl fra århundredets begyndelse; begge steder er det et splitflag²⁾. På samme måde findes navnet i folkevisen om kong Hans's bryllup (1478); skibet, som henter hans brud, har „Danebroge i fremmerstavn“³⁾. Hertil hører også navnet „Danebrogsskibe“, der tillagdes en samling af stensætninger i skibsform, som for et par hundred år siden fandtes ved Genner i Sønderjylland og af sagnet henførtes til kong Valdemars Estlandstog. Oprindelsen til navnet var snarere den, at danske orlogsskibe efter flaget kaldtes danebrogsskibe⁴⁾.

Med disse oplysninger for øje vil det da også være let at få den rigtige forståelse af de svenske krønikers brug af navnet Danebroge i det 15. århundrede. Således fortæller rimkrøniken med den største forargelse, at Nils

¹⁾ Danske skrifter, V 443. Tiden for krønikens affattelse kan indskrænkes til årene 1520—23, idet forf. s. 444 citerer Krantz's *Vandalia*, som udkom 1519, medens han ikke kan antages at have havt tid efter 1522, da han blev erkebispens kansler, eller lyst efter 1523, da Kr. II blev fordreven og han selv mistænkt og forfulgt.

²⁾ Årbøger 1874, 423. 1882, 56. Johanniternes korsbanner på Rhodus, 1496, har en lang flig ud fra flagets øverste felt.

³⁾ Svend Grundtvigs danske folkeviser, III 620: „Danmark-brage“, 633: „Danebroge“.

⁴⁾ Arnkiel, *Cimbrische Heidenthümer*, VI 340.

Stensen, en svensk mand, i året 1439 drog ind i Østergötland „med Danebrog udslagen“, og navnet gentages mange gange som betegnelse snart for banneret, snart for de danske tropper. At der herved kun er tænkt på det bekendte danske bannermærke, ikke på noget enkelt flag, er en selvfølge; Nils Stensen har, som rådet siger, „ført her ind i riget med hærskjold og ulovlighed Danebrog, . . . at nedertrykke Sveriges tre kroner“. Dette sidste mærke fandtes dengang i alle svenske faner, ligesom danebrogskorset i de danske¹⁾. Til et mere bestemt enkelt flag sigtes der i senere efterretninger. Således siger Olaus Petri, at bønderne i året 1464 overfaldt kong Kristian I i Steksund; de tog et af hans 24 skibe og fik her fat i „et banner, som de kaldte Danebrog“; det sendtes som trofæ til lejren på Nørre Malm. Hertil må dog bemærkes, at den samtidige rimkrønike intet har at fortælle herom, ligesom denne efterretning mangler i forfatterens første redaktion af krøniken; han har først senere fået fat i den. Fortællingen har således sit side-stykke i rimkrønikens yngre redaktion fra efter 1520, når den fortæller, at de Svenske 1471 på Brunkebjerg tog kongens hovedbanner, der kaldtes Danebrog. Derom véd den ældre samtidige rimkrønike intet, skønt den også giver hovedbanneret samme navn og taler om det store mandefald omkring det²⁾. Fortællingerne om

¹⁾ Svenska medeltids rimkrönikor, II v. 5980. 5995. 6027. Sml. v. 8609 fl.:

ok huat i baneren malat äre,
3 cronor skulle joo mädhen wäre.

Hadorphs udgave II 133.

²⁾ Om 1464: G. F. Kleming, Olai Petri Svenska krönika, s. 232. 343. Sv. medeltids rimkrönikor III v. 1097 fl. — Om 1471: Sst. v. 2302: „nu drager danabroka af bergit nider“ osv. v. 2318 fl.:

Danebroges tab ved disse lejligheder er da vel snarest fremkaldt af efterretningen om, hvad der var sket i Ditmarsken i året 1500, idet man i Sverig ønskede at have tilføjet unionskongerne den samme forsmædelse. — De svenske kilder stadfæster da kun, hvad de danske meddeler: at Danebroge var det danske rigsbanners navn, at det bestod i et hvidt kors, i rød bund, når ingen våbenmærker brugtes, og at det var et fælles mærke for danske stridsmænd til lands og til vands.

Det må herved endnu særlig fremhæves, at Danebroge er et „rigets banner“ i langt strængere forstand end f. ex. hellig Eriks banner i Upsala. Også dette kaldes vel rigets banner og det forudsattes, at rigets indbyggere vilde kunne drage erkebispens til ansvar, hvis det forkom; men det er dog ganske særligt Upsala kirkes fane, ja det siges endog 1495, at det aldrig har været fra kirken, siden det først kom til den. Derfor kan det svenske rigsråd 1439 modsætte Danebroge „de tre kroner“, ikke korsbanneret, og dette sidste optages i erkebispens, medens Danebroge optages i rigets segl. Dette sidste bør der formentlig også tillægges en vis vægt; hvor korset første gang fremtræder som skjoldmærke, i Valdemar Atterdags tid, er det i rigets kanslers

„bloden måtte over hænder flyta,
 för end Svenske kunde danabroke slita,
 striden var svår med alla,
 så måtte danabrok niderfalla,
 hard strid måg valla,
 thi kan her Strange danabrok ej halla —.“

2340 f.: „svenske mænd sankes fjerde sinde, akter det banner åter vinde“ osv. Sml. v. 4833 ff. Side 302, sml. s. 290, 293. Olai Petri, s. 272 (her intet om fanens tab).

segl, medens kongens kansler fører en krone. Danebrogseglet har udtrykkelig påskriften „til danelov“.

Således fremtræder fanen ikke blot som et rigsbanner i kong Eriks klageskrift, men også ved kongehyldingen i 1448. Efterretningen herom er bevaret i erkebiskekrøniken fra Lund, den såkaldte erkebiskop Tues krønike. Efter dens beretning kom den foreløbigt udvalgte konge Kristian af Oldenburg den 28. Sept. 1448 til Lund, hvor han da blev valgt og hyldet på St. Libberts høj, idet erkebiskop Tue her overrakte ham rigets banner. Året efter kronede han ham i København.

Som det alt tidligere er bemærket i Wegeners fortale til Kristian I's diplomatarium, har der dog i denne efterretning indsneget sig en fejltagelse; det ses nemlig af kongeeden, at hyldingen på den nævnte dag foretoges i Viborg. Men hermed synes da også krønikens overskrift, efter hvilken Tue selv skulde have forfattet den, at måtte forkastes som uefterrettelig. At den imidlertid virkelig hidrører fra hans tid og nærmeste kreds, bliver ikke des mindre så godt som vist, når man ser, at den stadig for hver ny erkebiskop fulgte overgang: „cui successit N. N.“ pludselig for hans vedkommende forandres til: „cui successit reverendissimus pater dominus T.“, hvorefter fortsættelsen atter vender tilbage til den tidligere form.

Fejlen i den pågældende opgivelse kan have en nærliggende grund. Da Kristoffer d. 9. April 1440 aflagde sin kongeed på Viborg landsting, tog den tilstedeværende erkebiskop Johannes samme dag en retsgyldig afskrift af den, for at originalen, som det hedder i hans bekræftelse, skulde kunne nedlægges i Roskilde kirkes arkiv, hvor dengang uden al tvivl de ældre håndfæstninger op-

bevarede. Erkebiskoppen skulde da som rigsrådets formand have en gyldig afskrift, for at ikke originalens tab ved en ulykkelig hændelse eller ved svig skulde ligesom kunne løse kongen fra hans forpligtelse.

Ved valget i Viborg d. 28. Sept. 1448 udstedte nu kong Kristian en omtrent lige lydende ed, og der kan da vel ingen tvivl være om, at jo erkebispnen også denne gang tog en tilsvarende afskrift til opbevaring ved sin kirke¹⁾. Men et sådant aktstykke måtte let ved sin datering kunne vildlede en krønikeskriver, selv fra den nærmeste samtid, så han bragte hyldingen i Lund i umiddelbar forbindelse med det erkebiskoppelige diplom. Den nævnte fejl i krønikens beretning er derfor ikke skikket til at svække dens troværdighed i andre henseender.

Aftalen om grev Kristians valg fandt som bekendt sted i Haderslev, den 1. Septbr. 1448. Det højtidelige kongevalg på Viborg landsting blev dog opsat i 4 uger, dels for at de nødvendige forberedelser kunde træffes, dels vel også for at tillysningen på landstinget kunde finde sted enten tre løverdage i træk eller på det af adelen så stærkt søgte ting ved Movridsmesse, den 22. Sept.²⁾. Udvalgelsen i Viborg og aflæggelsen af kongeden her gjaldt selvfølgelig for hele riget, selv om hyldingen måtte gentages på de andre landsting. Man skulde da også synes, at overrækkelsen af rigets banner naturligst måtte have fundet sted her; men krønikens beretning om, at det var ved Lund, kan dog neppe und-

¹⁾ G. A. årsberetninger. II 40. Diplomatarium Chr. I. p. XIII. Scr. r. D. VI 633.

²⁾ Danske Atlas IV 644.

erkastes tvivl. Man er da måske gået ud fra, at det ikke var rimeligt at udsætte banneret for farerne ved en længere transport tilsøs ved jævndøgntid, eller at det mere stemmede med rigsbannerets værdighed, at den udvalgte konge opsøgte det, hvor det for tiden opbevarede.

Hvorom alting er, synes det afgjort, at erkebiskoppen ved hyldingen i Lund overrakte den udvalgte konge rigets banner og dermed den faktiske regering. Det var altså en symbolsk handling, aldeles uafhængig af kroningen, som først fandt sted året efter og bestod i overdragelsen af de fire såkaldte regalier: krone og spir, sværd og rigsæble.

Det ved første øjekast mærkelige ved denne handling er, at den ikke er overleveret fra noget andet kongevalg. Hvad de tidligere angår, kan man endda forstå, at kildernes magerhed er skyld i denne tavshed, men hvad skal man tænke om Kristians efterfølgere? Det ligger dog nær herved at mindes den særegne situation i året 1448. Kristoffer var død strax efter nyår og først ved Mikkelstdagstider hyldes den nye konge. Hvad der var skyld i denne opsættelse, siges ikke, men det ligger ikke fjernt at antage, at enkedronningen har været frugt-sommelig og at man har villet afvente barnets fødsel¹⁾. Men i denne lange mellemtid var regeringen hos rigets råd og da først og fremmest hos dettes formand erkebiskoppen. At dette var efter den faktisk bestående ret, ses af kong Kristian III's klageskrift mod biskopperne; her hedder det nemlig i den særlige klage mod erke-

¹⁾ W. Møllerup, en hidtil ukendt dansk prinsesse, i Hist. Tidsskr. 5 række. V 88. 97.

biskoppen: „Efterdi at alle vel vitterligt er, at det haver været gammel sædvane her udi riget, at når kongen er død og afgangen, at erkebisen da strax af gud og hans embede haver været pligtig at forskrive rigens råd, og holde, tvinge og formå dennem dertil, at de strax vilde udvælge en konge, på det at riget, den stund det var uden hoved, ikke skulde blive adskilt og adsplit, som nu sket er“ . . . og senere; „efterdi at samme erkebiskop er det største og principale hoved for rigens råd og alt regimentet, og rigens handel haver mest hængt ind på hannem . . .“¹⁾.

Det var da en selvfølge, at erkebiskoppen 1448 måtte optræde som rigsforstander, og det er i denne egenskab han overrækker den udvalgte konge rigets banner, symbolet på den højeste myndighed til at samle riget og folket indad og udad til. Men deraf følger da også, at en sådan handling ikke kunde gentages ved de følgende kongeskifter, hvor valget var afgjort længe iforvejen og magten umiddelbart gik over fra fader til søn²⁾.

Der er endnu en efterretning fra det 15. århundrede, som på grund af forfatterens avtoritet på andre områder med en vis vægt er bleven draget ind i diskussionen og som derfor fortjener en særskilt omtale. Det er Kristen Pedersens fortælling, at kong Erik af Pomern skulde have bortført rigets banner tillige med dets andre skatte og klenodjer.

Hvad selve det formentlige historiske faktum angår,

¹⁾ Rørdam, Kildeskrifter I 161. 163 f. På samme måde forholdt det sig i middelalderen i Tyskland med erkebisen af Mainz. Waitz, *Verfassung d. deutschen Reichs* II 147 f. 151. 154. 161 ff.

²⁾ Dr. H. P. henfører uden hjemmel bannerets overrækkelse til kroningen, men forfejler derved aldeles det rette moment (s. 49).

da er det ikke vanskeligt at få rede på. Kristen Pedersens fremstilling af kong Erik er så aldeles gennemvævet af de mest hadefulde beskyldninger, at den ikke fortjener den mindste tiltro, om hans kilder end desværre i århundreder har givet opfattelsen af denne konge sit præg. Hvad der særlig fortælles om bortførelsen af rigets klenodjer bærer afgjort sagnets præg. Kongen tog flugten, siger han, fordi Oluf Axelsen på Højbro havde mødt hans frille Cæcilia, slået hende på bagen og bedt hende fortælle Erik, at denne legemsdel skulde drive ham af Danmark. Han „gjorde sig da hemmelig rede og fór til Kalundborg og tog der Danmarks ypperste klenodjer, som var 12 apostle, støbte af nobel-guld, og kaldedes Dan (!), som danske mænd hulde i fordom tid for deres afgud(er), før de blev kristne. Han tog der en bannere, som kaldes Danebroke, hvilken Gud sendte danske mænd ned af himmelen ved sin hellige engel, at de skulde føre hannem i krig mellem dem og deres fjender, som de og ofte gjorde og vunde derved stor pris og ære osv.“ . . . „Somme mente, at den skib, som 12 apostle og Danebroke var på, skulde forganget under Pomern og alle som der var på.“ Senere fortæller han igen under kong Kristian I, at det var en aftale mellem denne og kong Erik, at han skulde have Låland og Falster imod at genafstå Danmarks „dressel“ og „de 12 apostle af nobel-guld, hvilke Danske hulde for deres afgud(er) i fordom tid, og andre rigens dyrebare klenodje, som han før tog af Folen på Kalundborg“. Men skibet gik til grunde¹⁾.

De samtidige kilder véd intet om et sådant ran, der

¹⁾ K. Pedersens danske skrifter, V 488 f. 495.

i sig selv er aldeles usandsynligt. Kong Erik forlod landet i foråret 1438 og gik til Gulland; først i den næstfølgende Sommer blev han undsagt og hans søstersøn Kristoffer indkaldt. I undsigelsesbrevet fremføres der ganske vist en klage over, at han har ført rigets skat bort, men den lyder kun på „rigens skat og klenodje, som i løbet af en lang årrække før hans tid var bleven samlet af konger og rigets forstandere på rigets vegne og til dets nytte og behov“. Denne bortførelse knyttes ikke til noget bestemt tidspunkt, men omtales før den sidste rigsdag i Vordingborg, på hvilken han havde været til stede. Kongen svarede med et tilbud om at lade fire navngivne mænd, som han formodede havde kendt dronning Margretes klenodjer, komme til ham for at forvisse sig om, at alt hvad han havde hos sig af klenodjer, var anskaffet af ham selv eller arvet efter hans afdøde dronning. Hvad pengeskatten angik, da kunde de gennemgå rigets regnskaber for at overbevise sig om, at han i fuldeste mål havde brugt rigets indtægter til dets eget tarv¹⁾. Som det vil ses, er der her slet ikke tænkt på andet end penge og penges værd; ingen beskylder ham for at have bortført rigets banner eller dets breve, således som det også senere berettedes både om ham og kong Kristian II²⁾.

Tilbage bliver da kun det mærkelige faktum, at Kristen Pedersen, der jo var kanik i Lund, kunde være uvidende om, at Danebroge først i hans egen tid var gået tabt i Ditmarsken, hvis dette virkelig havde været tilfældet. Dette forekommer da også Dr. Petersen så utro-

¹⁾ Danske Mag. 3. række I 224. 233.

²⁾ Allen. Breve og aktstykker s. XI.

ligt, at han væsenlig herpå støtter sin påstand om, at hin originale fane alt dengang forlængst havde været tabt eller opslidt: „thi hvorledes kunde en sådan begivenhed være gået hans øre forbi?“ (s. 52). Hertil må dog bemærkes, at det ikke så sjelden kan være utroligt, hvad ellers kyndige folk er uvidende om, men at man ofte nødes til at tro det alligevel. Og hvad Kristen Pedersen angår, da var han ikke nogen særlig kyndig mand. Hans store betydning som folkelig dansk forfatter ufortalt, må det siges, at han som historiker er noget af det mest uefterrettelige og lettroende, vor litteratur kender, og at hans fortsættelse af Saxe for det meste er en stor fabelbunke. Nogle få prøver, grebne på må og få, kan vise det. Når ældre årbøger sigter Abels dronning („en tysk kvinde“) for at have ødelagt kongernes adkomstbreve på de nordtyske lande, så bliver det hos Kr. Pedersen til en fortælling om, hvorledes hun tog brevene for at få fat i de gyldne seglkapsler, som hun rev af — „hun gemte guldet, for det var dejligt og rødt“ —, medens hun brændte brevene. Han drager heraf den slutning, at man ikke bør give kvinder nogle og gang til sådanne breve, efterdi „de er gerne løsagtige i hu og hjerte, når de se noget, som dem behager“ (s. 446). Om Margrete fortæller han, at hun blev kronet til dronning i alle tre riger; den falske Olav fremstiller sig for hende i Danmark, medens den rette er i Sverige og vender tilbage, hertil efter at den anden er bleven brændt osv. Unionen bliver sluttet på Sælland. Om Erik Glipping og Erik Menvæt fortælles der de vildeste eventyr o. s. fr. Blivende værd har denne krønike på grund af forskellige småtræk af samtidens tradition og da også som bevis på, hvor sørgelig uvidende selv dan-

nede folk dengang var m. h. t. deres fædrelands fortid. Men ved at læse blot nogle få sider i den får man et overvældende indtryk af, hvor umuligt det er at slutte noget af denne forfatters tavshed.

Det var ikke i og for sig at undres over, at særlig Danebroke var gået noget i glemme i de to slægtsaldre, som fulgte efter hyldingen 1448. Kong Erik havde havt sit kancelli og skatkammer på Kalundborg, og i et fast tårn ved dette slot, Folen, gemtes endnu rigets breve; men alt Kristoffer havde flyttet selve regeringens sæde til København. Folen blev derved i over 100 år et afsides, lidet kendt oplagssted for det ældre rigsarkiv og hvad der fra ældre tid var bleven gemt i forening med det; endnu kong Hans måtte udtrykkelig love bestandig at lade „rigets dressel og breve“ forblive her under fire rådets varetægt. Herfra var da også efter den af Kr. Pedersen optegnede tradition Danebroke bleven bortført af kong Erik. Et andet vidnesbyrd om det rygte, der gik om det hemmelighedsfulde tårn, findes i pave Leos breve af 1517 og 1526 til kongerne Kristian II og Fredrik I, i hvilke han beder dem overlade sit sendebud de håndskrifter af romerske historieskrivere og Pavli breve, som findes i tårnet på Kalundborg under kongens omhyggelige bevogtning¹⁾.

Antages det nu, hvad der vel i alle måder er det sandsynligste, at Danebroke virkelig har været gemt på dette sted, under kongens og rådets lås, uden at der i mange år var anledning til at bruge det, så kunde jo både dets existens og dets tab i Ditmarsken gå forholds-

¹⁾ Pontoppidan, *Annales I.* fortale s. 10 f. Norsk diplomatarium VI 736.

vis sporløst hen over samtiden. Det kan ikke her komme an på, hvad en meget optagen forfatter fra hin tid, som blandt andet har skrevet en skødesløs krønike, har hørt eller ikke hørt; vi må, for at få rede på begivenhederne i Ditmarsken, henvende opmærksomheden på de forfattere, som omtaler dem og viser sig at vide besked om dem.

3. Danebrokes tab år 1500.

Efterretningen om, at Danebroke gik tabt på kong Hans's tog til Ditmarsken, skyldes to indbyrdes uafhængige forfattere fra midten af det 16. århundrede. Den kongelige historiograf Hans Svaning skrev 1558—59 en fremstilling af kong Hans's historie, og heri forekommer den oplysning, at „rigets banner, delt af hvidt og rødt i form af et kors, og nedfalden fra himlen til kong Valdemar II, som der fortælles, da han førte krig mod Livlænderne, som dengang var kristendommens fjender,“ her gik tabt. Fra Svaning er denne efterretning gået over til Hvidtfeld¹⁾.

Uafhængigt heraf fortæller Joh. Rantzov i sin fremstilling af den sidste Ditmarskerkrigs historie, at blandt de tilbageerobrede faner var også „et stykke af det banner, som man siger til sin tid ved et mirakel blev givet en dansk konge imod Russerne og som forud kong

¹⁾ Svaning, *Refutatio calumniarum etc.* Y. 3: vexillum regni, albo ac rubro in formam crucis discretum, ac cœlitus missum Valdemaro II uti ferunt, quum bellum contra Livones religionis christianæ id temporis hostes gereret, D. Joh. de Aluelde primario signifero cæso, signa præterea alia, item tormenta nostris erepta sunt omnia. Hvidtfeld, s. 1033 f. 184. Sml. Rørdam, *Historieskrivningen siden reformationen*, s. 78 fl.

Hans havde taget med i håb om derved at stride heldigt imod Ditmarskerne“. Hans søn, den lærde statholder Henrik Rantzov, kalder fanen „det ældgamle, af Danmarks fordums konger som helligt i ære holdte banner“. Ditmarskernes historieskriver Neocorus gentager Rantzovernes fortælling og viser derved, at den stemte med den tradition, som han havde havt lejlighed til at høre¹⁾.

At nu disse to efterretninger er indbyrdes uafhængige, fremgår noksom af deres hele indhold; Rantzov nævner Russerne, Svaning Livlænderne som vore modstandere i den pågældende kamp; Svaning har hørt det rette kongenavn, medens Rantzov ikke kender det. Der kan ikke rejses tvivl om, at det jo ved Ditmarskens undertvingelse 1559, da de gamle faner leveredes tilbage og traditionerne fra den tidligere kamp fremdroges både i Danmark, Holsten og Ditmarsken, var den enstemmige mening, at det oprindelige korsbanner, originalen af det danske rigsbanner, endnu var til som en skrøbelig levning fra hin kamp.

Hvorpå støttes da den tvivl, som er rejst imod hin tids enstemmige vidnesbyrd?

For det første på usandsynligheden af, at et flag skulde have kunnet holde sig gennem 3 århundreder „i regn og i slud“, — „hvorlænge holder vel nutidens regi-

¹⁾ Wahrhaftige und kurtze Verzeichniss des Krieges 1559 etc. (1569). L. iij. . . , unter welchen ein stück von dem banner ware, welches man sagt dasz es vorzeiten einem dänischen könig durch mirakel wider die Russen gegeben, und das vormals könig Johan in hoffnung dadurch gegen die Ditmarschen glücklich zu streiten, mitgenommen und verloren. — Belli Dithmarsici vera descriptio (1570), p. 246. — Neocorus, Chronik des Landes Ditmarschen, II 232.

mentsfaner?!“¹⁾ Dette er vistnok meget forskelligt efter de forhold, under hvilke de lever; på tøjhuse og i gravkirker kan de hænge længe, på exercepladsen går det hurtigere ned ad bakke; den fane, som har givet Dr. Petersen anledning til sine studier over Danebrog, er således i god behold efter henved et halvt årtusind. Spørgsmålet er nu, hvorledes vi skal tænke os Danebrog opbevaret. Mon det er brugt ved våbenøvelser og til hverdag; eller skal vi dog ikke snarere tænke os det behandlet med en vis ærbødighed? — Den indvending, der hentes fra bannerets slid og vanrøgt, kan vi formentlig se bort fra som aldeles betydningsløs.

En anden tvivl har rejst sig af efterretningerne om Danebrog i Sverige: „I 1439 hører vi „D.“ ført af marsken Nils Stensen i Sverige. „D.“ erobres 1464 af Svenskerne ved overfaldet på kong Kristian i Stekasund. „D.“ bliver på valpladsen på Brunkebjerg 1471. „D.“ tabes i Ditmarskerkrigen 1500. Allerede det, at „Danebrog“ historisk kan påvises tabt tre gange, gør det mere end sandsynligt, at det originale Danebrog som anerkendt rigselement har været mangfoldiggjort ved mange efterligninger.“²⁾

Som i det foregående omtalt, beror denne påstand om et tre gange tabt Danebrog på en fejltagelse; først længe efter fanens tab i Ditmarsken fremkommer de svenske beretninger om et lignende tab i Sverige; én kilde lader det ske 1464, en anden 1471; men de samtidige véd hverken om det ene eller det andet. Derimod forholder det sig rigtigt, at „Danebrog“ alt i det 15.

¹⁾ Dr. H. Petersen, *anf. skr.* s. 50 f.

²⁾ A. *skr.* s. 51 f.

århundrede er blevet navn også på enhver efterligning af dets mærke, netop som vi ser kong Erik tale om, at hans „kapellaner“ i Vadstena skal have „rigets banner“ på messekåben, og at Femringerne var forpligtede til at føre „rigets banner“. Når det da siges, at Kristian I's hovedbanner på Brunkebjerg 1471 var et Danebroge, får vi lade det stå ved sit værd, om det var originalfanen eller ej, siden det end ikke antydes i kilderne; men at man ikke betroede den svenske marsk Nils Stensen denne helligdom på toget i Østergötland, er vel en selvfølge.

Hvad der betegner den store forskel på de svenske krønikers omtale af Danebroge i Sverige og de danske og holstenske krønikers omtale af det i Ditmarsken, er dette, at de sidste, uden at nævne navnet, betegner banneret som det himmelfaldne, som en historisk relikvie, en lykkebringende helligdom; noget sådant nævnes ikke i Sverige.

Hvad kunde nu give kong Hans anledning til at fremdrage det gamle flag af den forglemmelse, som tilsyneladende hvilede over det i de tider? Er der ikke noget påfaldende i pludselig at se det dukke op, uden at man har hørt tale om det i 50 år og uden at dets tab gør et stærkt og almindeligt indtryk?

Anledningen lå imidlertid meget nær i en umiddelbart forudgående begivenhed i Sverige, der nødvendigvis måtte komme til kongens kundskab. Da Russerne i året 1495 hærgede Finland, henvendte rigsforstanderen Sten Sture sig til erkebiskop Jakob Ulfson i Upsala med bøn om at måtte låne st. Eriks banner på sit forestående tog: „det skulde være vore venner til en ganske stor trøst og vore og kristendommens fjender til en stor vantrøst, der rygtet deraf udkomme —“. Tilladelsen blev

given, men ikke uden betænkelighed: rigsforstanderen og rådet måtte indgå en skriftlig forpligtelse til at tilbagelevere banneret uskadt, så snart toget var til ende, såvel som at svare til „al eftertale, som kunde komme deraf af Sveriges indbyggere“. Endvidere lovede de aldrig oftere at æske og begære banneret „uden mod Ryssen og den hellige kristne tros fjender, efterdi at det nævnte banner haver aldrig kommet fra Upsala domkirke, siden det var der først indkommen“. Dette måtte de stadfæste med deres ed på helligdommen.

Samme dag, som dette brev udstedtes, modtog rigsforstanderen banneret; den samtidige rimkrønike skildrer det således:

„I det udsendte de gode herrer, i Upsala bo,
alle Svenske til hugned og ro,
erkebiskop Jakob og kapitlet også,
sankti Eriks banér i Klara kloster at stå,
så måtte mange at høre,
hure sankti Eriks banér lods af Upsala føre,
stor processio af Stokholm udgik,
da ridder Sten dette banér undfik,
jeg så der så underlig lød,
stor sorg og storen gråd,
både af kvinder og mand
tårer af deres øjen udrandt,
da ridder Sten dette banner tog,
hannem følger almuen som en skog,
både munke og præste,
ridder og svende jo de bedste
i bykirken ind,
mange med blege kind',
her degn Mattis, mester Erik og doktore to,
det banér sættes på sankti Jørgens alter da,
ridder Sten på både sine knæ nedfuld:
„Gud i himlen være alle Svenske huld!“

Dette foregik den 17. Nov. 1495; dagen efter afgik hæren til Finland. Erkebiskoppen skrev til biskoppen og kapitlet i Åbo med bøn om at følge banneret med deres opmærksomhed, for at det ikke skulde komme noget til, og at påskynde dets hjemsendelse. Efter tilbagekomsten forhastede rigsforstanderen sig imidlertid ikke med at opfylde sit løfte om tilbagegivelsen; erkebiskoppen måtte gentagne gange minde ham derom. Der er bevaret et brev af 18. Jan. 1497, i hvilket han beklager sig herover og forlanger endeligt svar; han vil have banneret til den forestående Eriksmesse, den 24. s. m., og spørger, om rigsforstanderen vil sende nogle adelsmænd med det, eller om han selv skal lade „helligdommen“ hente ved et par af domkirkens prælater¹⁾. Det er rimeligt, at sagen nu bragtes i orden, thi kort efter mødtes de høje herrer i Stockholm, hvorpå der fulgte et afgørende brud, som da atter førte til kong Hans's tronbestigelse samme sommer.

Det vil herefter ikke kunne forundre, at samme konge kom i tanke om Danmarks gamle rigsbanner og tog det med sig på toget til Ditmarsken for at knytte sejren desvissere til sine våben. —

Vi kommer derpå til de samtidige kilder til Ditmarsketogets historie og skal nu undersøge, om der i dem findes tilknytningspunkter til Svanings og Rantzovernes beretninger.

De mest umiddelbare kilder til togets beskrivelse

¹⁾ Hadorphs udg. af rimkroniken, I 538. II 355. Svenska medeltids rimkrönikor, III v. 3655—76. Handlingar rör. Skand. hist. XVIII 54. 55. 65 ff. Styffe, Bidrag till Skand. historia, IV 196. CXC. CXCVIII. CCV.

er de viser, som strax efter i stort antal blev satte i omløb; i dem omtales nu også kongens hovedbanner gentagne gange. Første gang er det i anledning af Meldorfs indtagelse. Dette var en hovedbegivenhed i krigen, dens højtidelige begyndelse. Meldorf var fra gammel tid af landets hovedstad, kirken en stor og prægtig bygning fra begyndelsen af det 13. århundrede, opbevaringssted for folkets ældste frihedsbreve. Byen ligger højt, synlig til alle sider, det svære kirketårn ragede op over hele landet. — Da Meldorf var indtaget i det første stormløb, tog kongen herfra ligesom hele landet i besiddelse: han lod korsbanneret plante op på tårnets høje tag og hæren bringe det sin hyldest i livlige tilråb; det skulde være et varsel om landets snarlige undertvingelse, idet man mindedes Konstantins drøm om korset: i dette tegn skal du sejre! Det samme ord havde jo efter sagnet lydt over Dannebrog ved Reval.

At dette er meningen med visernes fremstilling, vil let ses, når deres udtryk sammenstilles. Mest betegnende er det, først for nylig fremdragne, latinske distikon af Henrik Boger:

„prominet a turri labarum victoris, ovatur
undique, spes belli faustior inde venit,“

„sejrherrens banner rager op fra tårnet, det tiljubles alle vegne fra, håbet om sejr er voxet derved“; eller som det oversættes på plattysk:

. . . . „vort de banner uth,
hopen me to der volghe droch,“

„strax ud med banneret, — man bar håb til udgangen“.

Samme betydning ligger der nu i andre vendinger; således i det ofte fremdragne:

„tor stund is de torne geziret mit einem teken,
 ein kruze mit golde und parlen besteken,
 also der keiser Konstantinus ehr heft gebaden,
 up dat elm gott desto luklicher wolde raden.“

Det er det eneste sted, hvor der hentydes til bannerets ydre: det var prydet med guld og ædle stene. Også dette tyder på, at det er en kostelig relikvie, der her er tale om, og ikke et almindeligt banner.

Atter i en anden sang gives der den nærliggende modsatte fortolkning af symbolet: det er et tegn på landets skænsel, men det spår sine ophavsmænd fordærv:

„se steken ehren banner thom hogen thoren uth,
 den Ditmarschen dar thor schande,
 se hengen ehren schild woll aver de muren,
 daraver is it en nicht wol ergangen!“

Endnu længe efter mindedes dette træk, at Danebroge skulde sikre kongens hær sejren; det udtales af Johan Rantzov, der dengang var 8 år gammel og levede i landets umiddelbare nærhed, medens hans ældre broder Brejde fulgte hæren og fandt sin død på valpladsen. Intet kunde være mere selvfølgelig end denne opfattelse, når hint banner var det gamle Danebroge fra Estland; intet kunde være mere uhjemlet, når det var et andet tilfældigt flag.

Dernæst omtales Danebroges tab ved Hemmingstedt. I en som det synes aldeles samtidig, samme eller den følgende dag, skreven tabsliste hedder det om dette ulykelige slag: „de konink hefft verloren in dem stride LX gude manne. Item dar tho sin houetbanre vnde noch XV klene banre“ etc. Således hedder det ligeledes i en vise:

„he hadde sine banren dar upgericht,
 de let he dar to pande.“

Bannerfører var ridderen Hans Alefeldt til Tørning, amtmand på Segeberg; om ham siger samme vise:

„de bannervorer blef dasuluest doet,
her Hans van Alefelde rakde ein busse kloet...“;

„han blev truffen af en bøssekugle“; bøsse er den tids feltskyts. Slægten føjede hertil en anden tradition. Hans sønnesøns sønnesøn, storkansleren Fredrik Alefeldt, fortalte Thomas Bartholin, at hans stammefader havde svøbt sig helt ind i bannerets dug og tilligemed det var bleven hugget i tusende stykker af fjendens sværd. Begge dele lader sig dog ikke helt forene; blev Hans Alefeldt truffen af en bøssekugle, så blev det tillige efter visens opfattelse hans bane, og han kan da vel endnu have draget bannerets flige om sig for om muligt at forhindre dets tab, men kampens hele karakter lader på ingen måde forudsætte, at fjenden skulde have haft anledning til yderligere at tilføje ham sår og hug. Ditmarskerne kæmpede jo som bekendt i en snæver forsvarsstilling, og hærens nederlag blev nok så meget hidført ved en almindelig panik som ved egenlig kamp, mand imod mand. Danebrog må da også efter alle beretninger antages at være falden i Ditmarskernes hænder, i det væsentlige uskadt, om end med spor af kampen og dens ofre¹⁾.

¹⁾ Zeitschrift f. d. Gesch. der Herzogthümer XI 23. 17. 365. V 368. Jahrbücher f. d. Gesch. der Herzth. IX 111 f. (v. 1. 9). Neocorus I 462. 499. II 564. R. Haupt, Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Schl.-Holst., s. 121 ff. Acta medica IV 68: . . . equitem laudatum (Joh. Alef.) involvisse se tutum huic labaro et in mille partes hostili acinace utrumque discriptum fuisse, fidem parenti meo fecit ex antiquissimæ suæ gentis genealogia . . . Fr. comes de A.“ Sml. stamtavlerne 2 og 5 i Jahrbücher X.

4. Danebroges skæbne efter 1500.

Som skik og brug var, ophængtes de erobrede faner i landets kirker; Danebroge kom til Wöhrden (Olden Wöhrden). Denne kirke indtog en fremragende plads i landets historie. Beliggende i marsken på en over 10 alen høj vold, efter hvilken den havde navn (wurth), var kirken og byen en naturlig fæstning med kun én adgang fra øst. Hertil havde Ditmarskerne trukket sig tilbage, da de 1319 trængtes hårdt af Holstenerne; de havde tilsidst taget deres tilflugt til den mægtige kirkebygning. Da de imidlertid heller ikke havde udsigt til at holde sig her og grev Gerhard lod lægge ved til kirken for at indebrænde dem, bad de om fred og lovede underkastelse. Greven vilde imidlertid intet høre herom, men fortsatte ildspåsættelsen, indtil det smeltede bly fra taget begyndte at flyde ned på de indespærrede. Med fortvivlelsens mod gjorde de nu et udfald og tilintetgjorde den holstenske hær. Kirken var bleven genopbygget, stor og prægtig efter landets forhold, og da den yngre grev Gerhard, hertug i Sønderjylland, 1404 fandt sin død på et lignende tog mod det frie bondefolk, blev det ene af hans hovedbannere ophængt i Wöhrden, „i landets hjerte“, „fæstet til en lang stang, til skue for alle“, medens det andet kom til Meldorf¹⁾. I året 1500 mistvivlede man rimeligvis om, at det kostelige bytte kunde være sikkert nok på det sidst nævnte sted, og Danebroge kom således til Wöhrden.

At kirken i Wöhrden ikke var noget ringe gemmested, ses af dets til nutiden bevarede arkivskab. I dette

¹⁾ Presbyter Bremensis, s. 51. 109. Neocorus, I 367 f. 559. J. A. Bolten, Ditmarsische Geschichte, III 175 (note 169).

opbevares der bl. a. en pergamentsbog, som efter en foran indført notis stammer fra året 1527. Det blev dengang vedtaget, hedder det, at der i denne bog skulde indføres årlige regnskaber over visse memoriepenge, og at den skulde „have fuldkommen magt lige som sankt Nikolaus' hovedbog“. Endvidere bestemmes det, at den skal gemmes i præsteskabet („in der præster laden“) under fire-dobbelt lås, de to nøgler hos præsterne og de to hos lægfolk, og hensættes i sakristiet („gerkamer“). På samme måde gemtes her i kirken flere af landets gamle frihedsbreve (f. ex. fra 1447 og 1496)¹). Når da Danebroke blev ophængt her, kan det ingenlunde siges, at der vistes det ringeagt, eller at man ikke satte pris på at bevare det.

Efterretningen om at det var her, banneret fandtes ophængt, skyldes landets bekendte historieskriver, præsten Johan Neocorus, der fuldendte sin krønike i året 1598. Han måtte særlig i dette tilfælde vide god besked, thi da hans fader døde 1580, havde han i 20 år været degn i Wöhrden, og her var historieskriveren altså selv voxet op; han var alt en dreng, da landet blev erobret 1559²).

Blandt de fredsbetingelser, som Ditmarskerne dengang måtte indgå overfor kong Fredrik II og hans to farbrødre, var også den „under ed at overantvorde de

¹) Michelsen, Ditm. Urkundenbuch, s. 104. VII. R. Haupt, anf. skr. s. 149 ff. Sml. Mohr, Zur Verfassung Ditmarsens, s. 357 ff.

²) Dahlmanns udg. af Neocorus, I pag. IV ff., II 285. 249. 305. Endnu efter delingen 1559 var Vilh. Dunker degn i W., og Neocorus var altså neppe født her, som D. antager (Michelsen, Urkunden 227). Hans omtrentlige alder ses af, at af de 11 præster fra 1556, som han havde kendt „som dreng“, var de 5 afgåede 1559 (Neoc. II 105 og Michelsen, anf. st.).

hovedbannere og faner, som var bleven erobrede i salig kong Hans' og hertug Fredriks nederlag, tilligemed alle de klenodjer, som var i deres behold¹. Efter Joh. Rantzovs beretning var der altså heriblandt „et stykke af det banner“, som ved et under var givet en dansk konge. Hans søn siger nærmere forklarende: „et stykke af banneret . . ., som næsten var ødelagt af fugtighed og ælde“. Men han tilføjer endvidere: „som nu ses ophængt i Slesvig domkirke som et vidnesbyrd om denne sejr“¹). Ødelæggelsen var altså dog ikke større, end at banneret kunde genkendes på sin ophøjede plads.

Det spørgsmål må påtrænge sig enhver: hvorfor tog kong Fredrik II ikke Danebroge mod sig som tilhørende det danske rige, men lod det blive i sin farbroders eje? Svaret har altid med en vis bitterhed lydt på, at det var af ligegyldighed, af den fuldstændigste mangel på sans for fædrenes minder. Dette er imidlertid en aldeles utilstrækkelig og usandsynlig forklaring; thi både den unge konge og hans rådgivere, først og fremmest kansleren Johan Fris, havde megen sans for vor historie, og det bliver derfor dobbelt påfaldende, at han ilede hjem fra Ditmarsken til sin kroning, uden at tage denne ærværdige levning, som en af hans formænd på tronen havde forkommet, med sig.

Grunden synes snarest at måtte være den, at traditionen om Danebroge stred mod „den rene lære“ og alt for meget mindede om „papisteriet“. Det antoges, at

¹) Belli Ditmarsici descriptio, p. 246: Vexilli præterea pervetusti et a priscis usque Daniae regibus antiquitate religiosa venerabilis, quod regi J. olim superato ademptum caries situsque pene absumpserant, fragmentum restitutum est: quod nunc in aede summa oppidi Slesvici in Holsatia suspensum, quasi victoriae hujus argumentum conspicitur.

fanen var sendt fra selve paven, og dens tab i Ditmarsken havde ligesom givet en støtte for tvivlen om, hvorvidt slige „helligdomme“ kunde være gud velbehagelige eller snarere måtte være ham til forargelse.

Hvad der synes at støtte en sådan antagelse, er andre tilsvarende træk fra hin tid. Da Bugenhagen havde kronet kong Kristian III og hans dronning, misbilligede Luther det som et overgreb fra kirketjenerens side: indvielsen af en konge tilkom gud alene¹⁾. Ved Fredrik II's kroning viste det sig endvidere, at af de 18 adelsmænd, hvem ridderslaget blev tilbudt, kun 7 vilde modtage det; det var en værdighed, som tildelt på denne måde og ledsaget af riddereden alt for meget mindede om katholicismen²⁾.

Vi ser da også kong Gustav (Vasa) opgive det nationale st. Eriks banner; første gang korsflaget atter fremtræder i Sverige, er det blå og gult efter rigets våben, således som Gustav havde delt dets fire blå felter³⁾. Danebrog kunde nu som gammelt rigsbanner ikke således opgives, da dets farver var trængte alt for stærkt ind i den nationale bevidsthed; men man kunde nok kaste ringeagt på den originale helligdom som gammel genstand for overtro. Hvorom alting er, så fik Danebrog sin plads i Slesvig domkirke; hertug Adolf var fuldstændig fri for religiøse fordomme, han stod i sine stadige felttog snart i katholikernes, snart i protestanternes rækker.

Spørgsmålet om, hvor Danebrogsfanen senere var-

¹⁾ Werlauff, Kr. III's kroning, s. 32.

²⁾ T. Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gio, s. 15. Hist. tidsskr. 5. række 6, 26. Sml. 4. række 4, 23.

³⁾ H. Petersen, s. 39.

bleven af og hvor den omsider er gået tilgrunde, blev først fremsat i programmet for det i året 1777 stiftede genealogiske og heraldiske selskab. Som andet punkt nævnes her: „om den store danske antikvitet „Danebrogsfanen“, dens oprindelse, beskaffenhed, brug, indflydelse, skæbne og endelige undergang“¹⁾. Selskabet selv har neppe senere syslet med dette spørgsmål; derimod blev det kort efter besvaret i to lærde værker, et dansk og et tysk, men rigtignok i meget forskellig retning.

I den 1781 udkomne 7. del af „den danske Atlas“, omfattende Sønderjylland, hedder det nemlig (s. 605) ved beskrivelsen af koret i Slesvig domkirke: „I dette kor hængte den berømte danske fane Danebrog . . . og var at se, indtil den ved 1660 af alder og forrådnelse aldeles forfaldt, da nogle børn ved deres leg nedrev den af loftet og ingen bekymrede sig om at samle dens levninger.“ Hvorfra udgiveren, Hans de Hofman, har denne efterretning, siges ikke; den må efter værkets tilblivelse antages at hidrøre fra en lokal indberetning.

Få år efter, 1784, omtalte præsten i Altona J. A. Bolten i sin „Ditmarsische Geschichte“, 3. bind, Danebrogsfanen som undergået i Nikolai kirke i Kiel: . . . „wovon solcher rest nachher in der domkirche zu Schleswig, und zuletzt in der Nikolai-Kirche zu Kiel, zu sehen gewesen“ (s. 406). Kilden til denne efterretning er det store værk af Westphalen, Monumenta inedita, III, i hvilket aktstykkerne fra Ditmarskens erobring var aftrykte; her findes der nemlig til hin artikel om fanernes tilbagelevering den anmærkning: „Levningerne af disse faner bevares endnu, ophængte over alteret i Nikolaikirken i

¹⁾ Werlauff, Det kongl. danske selskab, s. 133.

Kiel¹⁾). I henhold til disse oplysninger søgtes der ivrigt efter ethvert spor af den tabte fane, dengang danebrogsordenen skulde udvides 1808, men uden resultat; levningerne af de gamle faner, som oprindeligt havde hængt over alteret, var senere bleven bragte op på kirkeloftet, til det såkaldte kirkekammer, hvor bl. a. landrettens arkiv havde sin plads; men henimod slutningen af århundredet var der også her bleven ryddet op og endel af det gamle skrammel var solgt på auktion. I sin „historie om Ditmarskerkrigen“ udtalte Molbech da også 1813 om kirken i Kiel: „her skal denne relikvie endnu have været at se i sidste halvdel af det 18. århundrede; men når den, efter at man så lidet agtede på den, rent er forsvunden, er mig ubekendt“ (s. 232).

Molbechs bog blev den nærmeste anledning til at spørgsmålet et par år efter fornyedes i tidsskriftet: „Provinzial-Berichte der Herzogthümer Sch. H.“ for 1816; her fremsattes nemlig (s. 539) af en anonym, som havde læst ovenstående ytring, en motiveret „Anfrage, betreffend die in Kiel bis in die neuesten zeiten aufbewahrt gewesen sein sollenden alten Danebrogsfahnen“. I den næst følgende årgang (1818, s. 127) fulgte svaret, som udbredte sig over alle de herhen hørende spørgsmål og stadfæstede de tidligere fremkomne oplysninger.

Først adskillige år efter mødte denne opfattelse en indsigelse, men den kom da også med des større kraft. G. W. U. Wedel skrev nemlig i samme tidsskrifts årgang 1827 en længere afhandling „vom Danebrog, nämlich den

¹⁾ III 1881: Quorum reliquias suspensas servat altare templi s. Nicolai Kiloniensis.

bisher verbreiteten fabeln seines ursprugs, seines verlustes und seiner wiedereroberung in Ditmarschen; desgleichen über die erste stiftung des ordens vom Danebrog“ (s. 284. 426), og drog her i de voldsomste udtryk til felts imod alt hvad der berettes om den gamle fane. Denne kritik er nu vel aldeles forældet, da den opererer med et meget ufuldkomment kendskab til vor histories kilder, men den indeholder dog en såre berettiget kritik af den hele tale om Danebrog i Kiel: „Der unsinn eines transportes dieser fahne vom Schleswiger dome ist aber um so auffallender, weil für eine solche wanderung auch nicht ein einziger vernünftiger grund denkbar ist“ (s. 298).

Dette er da også i virkeligheden alt hvad der kan siges om den ting. Når skulde denne flytning være foregået? Man har svaret: da Gottorperne blev fordrevne fra Sønderjylland. Men dette skete hver gang uden varsel, over hals og hoved, og de flygtede ingen sinde til Kiel, men til Hamborg. Og hvad i al verden skulde have bragt dem til at lade Danebrog hente fra domkirken for at føre det med sig ud af landet?

Det hele beror på en mistydning af Westphalens anmærkning: fanerne fra Ditmarsken ses der levninger af i Kiel, siger han; men der var jo mange faner foruden Danebrog. Dette sidste førte Adolf til Slesvig domkirke, resten kan han jo have sendt til Kiel. I og for sig var det jo dog naturligt, at den gamle danske helligdom kom til en gammel dansk by og kirke, — man var den gang ingenlunde uvidende om eller ligegyldig for Slesvigs gamle berømmelse under de danske konger. I Kiel har Danebrog aldrig været, og hvad der kan op-

lyses om de derværende faners skæbne, vedkommer ikke os¹⁾).

Vi må da vende tilbage til den i „Danske Atlas“ meddelte efterretning, at Danebroge gik til grunde i Slesvig domkirke ved år 1660. Dette stemmer med den ældste og fuldt pålidelige meddelelse, som er efterladt i Ulrik Petersens håndskrevne Slesvig bys historie. Forfatteren af denne har som bekendt efterladt sig uhyre samlinger til hertugdømmets og særlig til sin fødebys historie; hver lille enkelthed er her drøftet med den største omhyggelighed og en rigdom af oplysninger bevarede fra en fjern fortid. Ulrik Petersen var født 1656 og levede til 1735, men hans store historiske værk er affattet før 1713; han kalder nemlig byen for de gottorpske hertugers residens. Han tilhørte en formuende og ansét slægt, hans fader var købmand og rådmand og selv var han jurist og havde uddannet sig ved mange års rejser i udlandet. Ingen kunde altså være bedre underrettet om, hvad der var foregået med det navnkundige flag end netop han, hos hvem stedkyndighed og fordomsfri dannelses gik hånd i hånd med en varm interesse for alle fortidsminder; hans studier over Danevirke er bekendte i videnskaben.

Ulrik Petersen fortæller da, efterat have omtalt ban-

¹⁾ Striden om „hvor blev Danebroge af?“ optoges som bekendt 1839 af Fr. Barfod i „Brage og Idun“ og besvaredes af ham i de mest sårende og harmfulde udtryk, medens A. Baggesen kritiserede hans fremstilling. N. Falck i Kiel stillede sig imidlertid på Barfods side og fastholdt de ældre påstande. Endelig gentog B. dem 1881 i „Dansk folkeblad“, men blev her imødegået af mig, dels ved en kritik af de ældre forfattere, dels ved fremdragelsen af det i det følgende nævnte vidnesbyrd af U. Petersen (Nr. 49. 50. 59. 61).

nerets hidkomst til kirken, at det hang her „bis sie endlich vor alterthum anno etwan 1660 niedergefallen und verloren gegangen, vielleicht da das vorhin bunt bemalte gewölbe repariret und mit weissem kalk übertünget worden“¹⁾). Fortællingen om drengene, som skulde have revet det ned, må han endnu ikke have hørt, og den er da ej heller ret sandsynlig; langt rimeligere lyder det, at den sidste svage levning er bleven fjernet som værdiløs, da hvælvingerne hvidtedes og de sidste minder fra den katholske tid således forsvandt.

Det forekommer mig efter alt det her fremførte at være utvivlsomt, at „Danebroge“ således kan følges gennem vor historie i over 400 år. Ikke som et paveligt labarum, men som et ridderligt stridsbanner dukker det op på korstoget i Estland; som rigets symbol, et „Danebroge“, kendes det i de følgende århundreder, og dets mærke bliver sat i alle flag og faner; da erkebiskoppen i den kongeløse tid har ført rigets styre, overdrager han med det den højeste magt til den udvalgte konge. Så fremdrages det atter et halvt hundred år efter af sin forglemmelse og føres til Ditmarsken for at lægge dette frie land under kongens magt; men det fører ikke sejren med sig og går tabt. Mange år efter hentes det tilbage med våben i hånd og føres til sit sidste hvilested, i Danmarks ældste bispekirke, nær Danevirke og alle de store minder fra vort folks ældste tider. Her hænger det endnu i hundrede år; omkring det færdes en slægt, som holder stedets navnkundige fortid i ære, og under det jordfæstes kongehusets frænder, det danske riges hertuger. Da dette siden forandrede og Gottorp blev „en torn i Danmarks

¹⁾ Håndskriftet i Geh. ark.: Slesvig by, s. 352. Om U. Petersen se Staatsb. Magazin, X 636. Danske samlinger, 2. række, IV 339.

fod“, da havde det gamle banner fyldt sine dages tal og var umærkelig hensmoldt og forgået.

5. Danebroges navn.

Ordet brog (broge) bruges endnu i sproget om tøjstykker, der er afskårne til særligt brug: rorbrog, pattebrog o. l., særlig om benklæder (lårstykket, modsat „hoser“). At det dog alt tidligere også særlig betegnede en fane, synes at fremgå af en sammensætning, der vel kun forekommer en enkelt gang i vore middelalders breve, men ikke desmindre kræver en sådan forklaring. Det er som bekendt ikke det eneste ord eller begreb, som kun er overleveret os på denne tilfældige måde.

Det hedder nemlig i et forlig, som 1318 oprettedes mellem kong Erik Menvæt og hans forhenværende drost Nils Olavson, at dennes venner skal have ret til at sælge deres jordegods, om de vil det, undtagen „broghelen“ og og „sådant gods, som er givet dem for tjenester“ („ipsum (amicum N.) sequentur bona sua preter broghelen et talia que pro serviciis sunt concessa“) ¹⁾. Udgiveren fremsætter det spørgsmål, om ordet ikke skulde være fejlskrift for „borglehen“; men dels er der slet ingen grund til at skyde en sådan rettelse ind i et vel bevaret originalt dokument, dels vilde vi være lige nær, da borgelen vilde stride mod vor sprogbrug i middelalderen.

Vi må da undersøge, hvad der skal forstås ved det nævnte udtryk; hvad må det antages at være for gods, som de pågældende ikke må sælge, altså betragte som deres fulde ejendom? Vi har da uden al tvivl en parallel

¹⁾ Michelsen, Urkunden II 154.

i Kristoffers løfte til forskellige personer om at „mátte bruge“ deres rette arvegods i Danmark („de scollen al eres rechten ervegodhes, dat se hat hebben und noch hebben an Denemarken, bruken,“ sst. s. 177). De gode mænd kan altså sidde inde med tre slags gods: arvegods, personlig erhvervet gods (gaver, sold o. l.) og „brogelen“; købegods må vel i denne sammenhæng regnes for arvegods. Brogelen vilde herefter omfatte ethvert personligt len og navnet svare til det, også samtidig hos os om de vendiske len brugte „fanelen“. Navnet har sin tilknytning i den skik at overlevere lenet med en fane, eller større len med et antal faner; således siges Sønderjylland 1386 at være overdraget Gerhard „cum banderiis“, med faner. Men det kan også have en ældre oprindelse. I Tyskland fandtes der nemlig særlige forleninger, som lå til embedet som mærkesmand („beneficia ad regia vexilla pertinentia“, — „beneficium qvoad ad vexillum ferendum pertinet“¹⁾), og det samme kan for så vidt også siges at have været tilfældet hos os, som jo endnu i Valdemarernes tid høvdingerne selv fører deres banner. Da Valdemar I drog mod Venderne og måtte opgive det skib, på hvilket han var, sprang han over på et andet med sværdet i sin højre og banneret i sin venstre hånd, og Saxe omtaler det som en selvfølgelig sag, at hæren havde at følge banneret, ikke skibet. I anledning af den bekendte fortælling om Tymme Sællandsfar i England kommer det frem, at det er stridende mod vedtagen skik, at en almuesmand fører mærket, det tilkommer en „splendidissimus aqvilifer“²⁾. Således bærer jo også endnu 1500

¹⁾ Waitz, Deutsche Reichsverfassung, II 32. IV 185.

²⁾ Saxo, p. 746. 510.

en af landets ypperste riddere hovedbanneret for kongen; 1404 føres grevens banner af hans marsk. Når da en eller flere faner overrækkes lensmanden, er det selvfølgelig tegn på hans lenspligt, og flertallet af faner tegn på, at han skal møde med flere afdelinger. Navnet „brogelen“ må herefter antages at være en gammel dansk betegnelse for et len, som blev givet mod forpligtelse til at yde hærfølge, at føre en trop med særligt mærke, en clipeus (et skjold, et mærke), som Saxe synes at kalde det ¹⁾).

Heraf synes da også tillægsordet broget, svensk brokig, at måtte forklares, som afledet af brog i den særlige betydning af mærke, banner. Ordet haves som bekendt også i sammensætningen „danebroget“, „danebroget“, særligt om de danske farver, men også om enhver stærk sammenstilling af farver; alt Vedel har i visen om Svend Felding en „danebroget hest“ ²⁾).

Endnu må jeg komme tilbage til, at navnet Lodbroge bør opfattes på samme måde som navn på en fane, der da giver bestemte personer tilnavn: Regner Lodbroge, Lodbrogsønnerne, Lodbrogsdøtre (der syr banneret). Det er en mistydning af navnet i det islandske sagn, når det udledes af de lodne benklæder, hvad så Saxe har optaget, idet han samtidig sætter det islandske Lodbrog istedenfor det danske Lodbroge (Lodbroki). På samme måde udledede man i Sverige Danebroge af de danske vide benklæder ³⁾).

Hvad det første led i sammensætningen angår, da

¹⁾ Årbøger 1876, s. 73.

²⁾ S. Grundtvig, Folkeviser I 409. 403 anm. 2. Molbech, Dialektlexikon (brokug — broged, smil, avug — aved).

³⁾ Loccenius, Historia Sveciæ, lib. IV p. 152.

bliver det mere tvivlsomt, om der derved skal tænkes på „lod“, en skindbræmme e. l.; eller jord, land (låd) i betydning af kongens rige; eller om det er „lot“, skæbne, varsel, svarende til den forestilling, som man havde om banneret og som gav det betegnelsen „præsagiens vexillum“¹⁾.

6. Det danske kongevåben.

I „årbøgerne“ for 1882, s. 31, siger Dr. H. Petersen med henblik på min afhandling om det danske kongevåben (1879, s. 54): „Det er alt for søgt endnu at ville antage, at der i de (røde) søblade, flores, er nedlagt nogen somhelst tanke om Danmarks svømmende (grønne) øer, og at tro, at løvernes blå farve antyder havets strømme (!) som Danmarks naturlige værn. En slig fortolkning tør med sikkerhed, for de tider her er tale om, antages for heraldisk umulig; det er helt andre grunde, som har havt indflydelse på våbenmærkerne og deres farve.“ Som sådanne grunde anføres derpå, at den engelske konge havde valgt gyldne, den tyske kejser sorte (eller røde) løver; den danske konges blev da af hensyn hertil „naturligt“ blå. Søbladene anvendtes som dekoration for bunden, især i vævede tøj. — Men er dette „grunde“ for „valget“ af den danske konges mærker og deres farver?

Jeg skal villig indrømme, at min forklaring af mærkerne i den før nævnte afhandling var holdt for snæver; opfattelsen af søbladene som symbol på øriget, og af de blå løver som symbol på havet, der omgiver det og

¹⁾ Sml. min afh. om Danebroge, s. 419 f. Den danske kirkes grundlæggelse, Tillæg 108.

ligesom er dets forsvar, er rimeligvis for bestemt formuleret. Jeg har da også forlængst selv givet tanken en anden og videre form: „En anden overlevering siger, at der ved de blå løver var tænkt på rigets strømme, og rigtigheden heraf bestyrkes i høj grad ved søbladenes naturlige betydning. De konger, som valgte dette dobbelte mærke, har uden al tvivl dermed villet betegne deres rige som en havets datter og en havets dronning.“¹⁾ Denne opfattelse må jeg på det bestemteste fastholde.

Dr. Petersen synes at antage, at „en slig fortolkning“, d. e. en forståelse af mærkerne som symboler på den pågældende konges rige, „for hin tid“ er umulig. Af hvilken grund? Er det, fordi hin tid var fremmed for symbolikkens ejendommelige tiltrækning? Tvært imod. Hin tids åndfuldeste og betydeligste mænd tænkte så at sige i symboler. Man læse f. ex. Lucidarius med dens utallige udtydninger af messetjenestens og kirkebygningens tilfældigste enkeltheder. Eller man gøre sig bekendt med riddervæsenets betydningsfulde ceremonier og ridderdigtningens symbolik; man tage lensvæsenets og kongedømmets symbolske handlinger, eller de kirkelige og borgerlige lags vedtægter. Overalt møder der os det mest udprægede hæng til at symbolisere, at iklæde tankerne en billeddragt eller en let forståelig billedskrift.

Særlig må det siges om våbenmærkerne. Som jeg alt i min første afhandling henviste til, findes der i Didrik af Berns saga en række skjoldfortolkninger, således som de jo alt kendes fra Grækernes tid. Det samme findes i samtidige tyske heltedigte. Er det da for meget at gå ud fra, at mænd som Absalon og hans konger,

¹⁾ Fyrretyve fortællinger af fædrelandets historie (1882) s. 78 f.

hvem af dem der nu først har optaget vort våbenmærke, har kunnet og har villet lægge en tanke i valget? Jeg skal til yderligere bestyrkelse for min antagelses rigtighed anføre et sted af det omtrent samtidige tyske heltedigt „Gudrun“, der som bekendt behandler et tildels nordisk sagnstof. En hær fra Vesterhavets kystlande drager til Normandi for at udfri Gudrun af kong Ludvigs fangenskab; den lander og drager op imod borgen, og kongens søn Hartmut opregner nu dens bannere. Foruden det hvide hovedbanner nævnes således to andre kongeflag, der symbolsk betegner dem, som fører dem. Det første er fra „Sølandet“:

Noch sihe ich hie bi weiben einen vanen, der ist breit,
von wolkenbläwen siden, daz si iu geseit.
den bringet uns her Herwic dā her von Sclanden:
sēbleter swebent drinne: er wil hie vaste rechen sinen anden¹⁾.

Det er ordret:

„End ser jeg derhos flagre en fane, den er bred, af sky-blå silke, det være sagt eder, den bringer os her Hervig, herren fra Sølandet: søblade svæver der i den: han vil her for sandt hævne sin skam.“ Her tillægges der altså utvetydigt både den blå farve og søbladene en symbolsk betydning; det er sørigets konge, som sætter dem i sit banner.

„Søbladet“ har en gammel mythologisk betydning; det siges i Tyskland at være en forvandlet jomfru, kaldes „svaneblomsten“, eller antages at være bolig for en søvætte. Hos os kaldes planten foruden søblad og søblomst for søfrue og åkone (åkande); i Norge og Sverige nøkkeblomst²⁾.

¹⁾ Kudrun. Übersetzung und Urtext, von W. v. Ploennies, s. 122.

²⁾ Simrock. Deutsche Mythologie, s. 509. Jensen-Tusch, Nordiske plantnavne, s. 152 fl.: Nymphaea alba.

Hvad løvernes blå farve angår, da har, som jeg alt tidligere har fremhævet, opfattelsen af deres symbolske betydning århundreders tradition for sig. Jeg henviste i så henseende til Terpagers Ribe-beskrivelse (1736), der atter støtter sig til Jens Kolding (1594); men det pågældende sted hos denne forfatter (s. 86) omtaler dog kun Nipsåens tre arme som anledning til de tre løver i Ribe segl. Kolding kommer dog på et andet sted i sin Danmarks beskrivelse ind på en omtale af selve rigets våben, og her stemmer hans tolkning fuldstændig, endog i udtrykkene, med den forhen af mig fremsatte. Ved skildringen af Kronborg kommer han nemlig ind på at opregne de rigdomme, som alle vegne fra føres hertil og her forbi, og han siger da, at de græske høvdinge som skjoldmærke bar et gyldent vædderskind, at Franskmanden fører tre liljer, „non sine mysterio“, og kejseren en ørn i sit våben: „men for Danmarks og Nordens konge er der af det tredobbelte Bæltehav, der ad tre veje trænger ind i disse lande og skiller Jylland fra Fyn, Fyn fra Sælland og Sælland fra Skåne, opstået et berømmeligt våben, nemlig de tre blå løver“. Ved sin vildhed, sin styrke, sin larm og evindelige uro ligner havet dette forfærdelige dyr, og ligesom løven langt overgår alle andre firfødde og fælder dem uden møje, „således forfærder dette hav, sikkerlig det ypperste af alle, som et værn for de danske, med sine udbredte arme og sine dybe strømme hver den fjende, der beskuer det, og omgiver rigets styrke, omgjorder dets mange øer, der er som forbundne ved et bælte, og bevarer dem sikre for fjenders indfald og hærværk, ret som en kærlig moder, der omfavner sit barn, eller som et kosteligt bælte, der

pryder en jomfru. Derfor kaldes dette hav også Bællehavet.¹⁾

Som det vil ses, modstår Jens Kolding ikke den nærliggende fristelse at lade de tre løver være de tre hovedsunde; men hovedsagen for ham er dog selve havet, som omgiver de danske lande. Og den tradition, at det netop er havets farve, som er givet vort kongevåbens hovedmærke, medens dets gyldne bund er prydet med søblade, vil neppe heller i fremtiden nogen umotiveret kritik få til at forstumme.

¹⁾ Jonas Koldingensis, *Daniæ descriptio nova*, p. 123 f.: „at Daniæ et septentrionis regi, ex trimari Balthico in has terras se triplici incursu immittente et G. a F., F. a Sel., Sel. a Sc. dividente: quædam suorum nobilissimorum insignium oriuntur: tres nimirum cærulei coloris leones“ . . . „Et ut fera hæc validissima . . . cætera bruta, maxime vero ipimica, sine negotio prosternit, nobilemqve iram gerit: ita hoc mare, facile omnium præstantissimum, Danis munimentum, brachiis extensis, alveisque suis profundissimis, hostes se intuentes terret, et regni vires circumdat: ejusque insulas quamplurimas, quasi cingulis redimitas cingit, tutasque ab hostium incursionibus et latrociniiis conservat: haud secus ac pia mater infantulum ulnis suis amplectitur: vel quomodo virginem baltheus pretiosus condecorat. Unde et mare Balthicum nuncupatum est.“